

Topografija mirila na južnom Velebitu – geomorfološki krajobraz u sakralnoj interpretaciji mirila

Vlatko Roland, Mirjana Trošelj

Institut za GIS, Koprivnička 38, 10000 Zagreb, vlatko@i-gis.hr

Sažetak

Izložba mirila u Klovićevim dvorima (28. 5. – 7. 7. 2013) interdisciplinarno je spojila povijest umjetnosti, arheologiju, etnologiju, antropologiju s geografijom, geoinformatikom, prostornim analizama i kartografijom – zemljovidom topografije mirila južnog Velebita. Prateći topografiju mirila južnog Velebita, nailazimo na simboliku svetosti, smrti i strahopoštovanja vezanih uz njihov položaj. Na taj način čine geografske lokalitete posvećene duši sakralnim prostorom.

Na podgorskim padinama Velebita stoljećima samozatajno u tišini gradila su se mirila, nijemi kameni svjedoci života i smrti. Nastajala su na posebno odabranom mjestu u velebitskom kršu, koji prirodno naglašava simboliku prijelaza duše pokojnika iz ovostranog u onostrani svijet. Radi toga topografski odabrani krajobraz dobiva sve oznake svetog mjesta ili još šire svetog prostora. U istom kontekstu ni kamen mirila nije bio više običan kamen, nego sveti kamen koji se nije smjelo gaziti i devastirati.

Premda su geografski kao kulturni fenomen bila rasprostranjena na cjelokupnom prostoru Dinarida pa i šire, ipak su se na južnom Velebitu najbolje i najduže očuvala u svim aspektima: religijskom (duhovnost), materijalnom (suhozidna arhitektura), simboličkom, epigrafskom i ornamentalnom ukrašavanju.

Mirila su mjera tijela i duše pokojnika, izvršena pomoću dva kamena: uzglavnim i uznožnim. Dužina tijela – duše između tih dvaju kamena označena je suhozidnim popločenjem – podnicom. Duša ostaje na mirilima, vezana za sveti kamen. U njima se ogleda posebna duhovnost velebitskog čovjeka: namiriti dušu koja živi vječno. Vjerovalo se da je duša živa i da se vraća pa joj treba mjesto na koje će se vraćati, i u tu se svrhu grade mirila. U protivnom duša koja nema svoje mirilo, lutat će i uznemiravati zajednicu. Stoga je osnovna namjena mirila da neutraliziraju negativne učinke koje ima duša mrtvoga na okolinu. Zajednica je odgovorna da duši osigura uspješan prijelaz u onostrano. Smrt ne označava kraj, to je trenutak kada duša napušta tijelo i ostaje živa na mirilu – dvojniku tijela. Time su mirila ujedno granična mjesta na kojima se događa tranzicija između dvaju svjetova. U skladu tih vjerovanja postala su sveta mjesta koja se posebno štovalo.

Topografiju mirila u krajobrazu geomorfološki čine raskrižja, kose (prijevoji), brižine, doci, čistine kamenjara, ponegdje u blizini pretpovijesnih gromila, lokava, klanaca, draga, jaruga i minijturnih kapelica s pogledom na okolicu. Orijentirana su prema izlazećem suncu u solsticiju. Na tim odabranim mjestima najprije grane sunce s kojim se pokojnik oprašta posljednji put. Simboličan prijelaz duše u onostrano osim geomorfoloških oblika krajobraza, izražavaju i simboli – ideogrami u likovnom prikazu na uzglavnici.

Podrijetlo mirila još nam je nepoznanica. Najstariji dokumentirani zapis potječe iz 16. st. i Ravnih kotara, a čuva se u mletačkim arhivskim dokumentima u Državnom arhivu i Zadru. To je ugovoru o razgraničenju između mletačke i turske vlasti na zadarskom prostoru nakon

Ciparskog rata 1576. godine. Ako pretpostavimo da običaj mirila, s obzirom na vjerovanja i ikonografiju ukrasnih motiva, vuče svoje korijene od pretkršćanskog ili ranosrednjovjekovnog kršćanskog razdoblja, onda cijeli mitski svjetonazor nositelja te tradicije moramo gledati u kontekstu sakralne geografije južnog Velebita u kojoj su ključni Sveto brdo i Dušice. Naime, vjerovalo se da se nakon mjerjenja umrlih na mirilima i pokopu tijela na groblju, duše odlaze na Dušice, velebitske Elizejske poljane, gdje u vrtačama Dušica svjetlucaju u iskricama neko vrijeme, a onda odlaze na Sveto brdo prema kozmičkim – božanskim prostranstvima. Sve to navodi nas na spoznaju, bez obzira što još ne znamo za njihovo podrijetlo i postanje kao kulturne pojave, da pripadaju ostacima starih vjerovanja koji sadrže određeni sinkretizam između poganstva i kršćanstva.

Ključne riječi: mirila, topografija, južni Velebit, zemljovid